

Souhrnná charakteristika češtiny doby baroka (Fidlerová – Čeština a dějiny, Olomouc 2013, s. 111 n.)

České země doby baroka byly mnohonárodnostním a mnohojazyčným územím a taková byla i jejich písemná produkce. Latina nadále fungovala jako jazyk nadnárodní, univerzálně srozumitelný, jazyk vědy, katolické liturgie a katolické církve vůbec. Z ní, ale i z jiných jazyků (něm., ital., španělštiny) se hojně překládalo, je tedy třeba k mnohým soudobým dílům přistupovat jako k překladům.

Na půdě českých zemí a s postupem času i v prostředí exulantském chybělo širší vzdělané publikum pro české jazykově i obsahově náročné texty. Důsledkem toho je omezení vysokého stylu v zásadě na konzervativní styl biblický a nedostatečné vytváření nových prostředků vhodných pro náročné umělecké texty, ale i pro texty vědecké (zvl. v oblasti lexika). Tento nedostatek se výrazně projevil v Národním obrození. Na druhé straně je ale třeba zdůraznit rozšíření česky psané literatury určené méně vzdělaným čtenářům a její podíl na udržování povědomí o kultivované jazykové normě.

Formální jazykové vzdělávání probíhalo většinou v latině, a to včetně výchovy rétorické a stylistické (k čemuž je třeba při analýze českých textů přihlížet). Kultivovanou psanou češtinu se autoři učili sami z mluvnice a četby knih dobrých autorů. I to vedlo k udržování a šíření určitých archaismů, které se v mluveném jazyce patrně neužívaly. Jev z běžně mluveného užívají vzdělanci jako prostředku k oživení nebo přiblížení se prostému čtenáři. V barokní češtině lze tedy rozlišit a) styl vyšší (biblický, slavnostní a archaizující), a nižší (záměrně se blížíci mluvenému jazyku, připouštějící hláskové a morfologické inovace). Ale ani u jednoho nelze mluvit o jednotné normě nebo kodifikaci: dobové texty připouštějí určitou míru kolísání na všech rovinách jazyka i v grafice).

Hláskové a tvarové podoby v barokních textech nepřijaté do nové češtiny mohou dnes na nás působit nespisovně, jako úpadkové. Ale jak již bylo několikrát naznačeno, jsou součástí přirozeného jazykového vývoje, tudíž neznamená to, že jsi horší, znamená to jen, že byla upřednostněna kontinuita se starší jazykovou tradicí.

Dittmann: Český jazyk za protektorátu 1939-1945 (Čeština a dějiny, viz výše, 126n)

Šlosar se krátce věnuje této tematicce na s. 130. My mu budeme věnovat větší pozornost. Od dob národního obrození byl moderní pojem českého národa pevně spojen s českým jazykem. Pojmy jazyk a národ byly spjaty už ve stč. lexikálněsémantickém systému, např. stč. jazyk i stsl. języкъ znamenaly 'národ' i 'jazyk'. V dob protektorátu se prestiž českého jazyka ještě zvyšuje, mj. i díky vyspělosti českého básnického jazyka a jeho reakci na Mnichov. Obrat k národní minulosti a významným spisovatelům se projevil nejen řadou publikací, ale i např. převezněním ostatků K. H. Máchy z Litoměřic (r. 1938) a jejich slavnostním uložením na Vyšehradě v květnu 1939. Důležitost češtiny b\l akcentována otevřene i v dobovém tisku. Např. dne 13. 7. 1939 byl v Národních listech otištěn fejeton *Mluvte česky* vyzvedávající hodnotu mateřštiny. Z druhé strany ale sílil germanizační tlak. Prostor Čech a Moravy, označený Heydrichem za „srdce říše“, měl být zcela germanizován. Podle sčítání lidí z r. 1921 žilo v ČSR přes 3 miliony občanů německé národnosti (včetně Židů), z toho 2. mil. v Čechách. Čeština sev protektorátu ocitla v podřadném postavení zajištěném i právně. V jazykovědě se ještě podařilo uskutečnit nějaké projekty (Co daly naše země Evropě a lidstvu, red. Mathesius, dlouho vycházelo Slovo a slovesnost, vyšla Pravidla českého pravopisu).

Česká věda byla protektorátními událostmi postižena výrazně. České vysoké školy byly od 17. listopadu 1939 zavřeny, střední školství omezeno, chyběly učebnice, protože staré se užívat nesměly a nové nevznikaly. Pražský ling. kroužek ztratil některé své čelné představitele (Trubeckoj zemřel, Jakobson emigroval, konce války se nedožil Mathesius atd.), někteří badatelé stali obětmi heydrichiády, např. slavisté Páta a Frček. Zkrátka ztráta řady významných vědeckých a kulturních osobností, spisovatelů, okleštění vědeckého a kulturního života, propracovaná cenzura, bylo zastaveno

téměř 1900 periodik. Jazyková politika okupantů směřovala k oslabení češtiny a preferenci němčiny přestože podíl Němců tvořil v r. 1940 jen 3, 5 % z celkového počtu obyvatel. V r. 1939 dvojitý úřední jazyk – německý a český, byla zavedena dvojjazyčnost v písemném styku mezi úřady, uliční názvy byly buď přeložny do němčiny nebo změněny (brněnská *Masarykova ul.* byla přejmenována na *Hermann Göring Strasse*).

Dopad protektorátního období na češtinu: Č. nebyla protektorátním období výrazněji poznamenána, trvaleji zůstaly – kromě některých reálií, např. *esesák* - jen některé lexikální jednotky a frazeologismy: *nasadit do práce*, jiné rychle vymizely (*nadrasák* 'příslušník nadrasy'). Do mluvené češtiny proniklo např. *arbjacamt*, *pracák*. Specifické téma tvoří čeština v koncentračních táborech a věznicích – např. přejímky *lágrfira* 'velitel tábora', *sanatorium* relativně lepší věznice nebo tábor'. Protektorátní humor byl soudržným prostředkem vzdoru a výsměchu okupantům. Např. homonyma došla uplatnění ve vtipu po německém útoku na Norsko: *Němci chtějí Nory poněmčít, ale Norové chtějí Němce ponořit*. Akronymum *Ahoj* - *Adolfa Hitlera pověsíme jistě*. Jazyk oficiálního protektorátního tisku nese všechny znaky totalitního jazyka

Po válce nenávisť k německým slovům i vlastním jménům. Vtip o Adolfovi, lidé si mění křestní jména a příjmení, v toponymech se odstraňuje přívlastek *Německý Brod*.